O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI XABARLARI, 2025, [1/3/1]
ISSN 2181-7324

IJTIMOIY FANLAR
http://journals.nuu.uz

UDK: 101.(314)

Azim TURGUNOV,
Alfraganus universiteti Pedagogika fakulteti dekan o‘rinbosari, PhD
E-mail: azimturgunov52@gmail.com

S.f.d, prof. A.Muminov taqrizi asosida

HISTORY OF THE FORMATION OF INFORMATION CULTURE AND ITS SIGNIFICANCE TODAY

Annotation
This article comprehensively analyzes the history of the formation of information culture and its significance today. In the era of globalization, as the influence of the Internet, social networks and mass media on the global stage expands, the risk of a moral crisis also increases. The article sheds light on the scientific and theoretical basis on what the quantitative growth of the global information flow, as well as its sharp changes in content, can lead to.
Key words: Information culture, culture, mass culture, history of the formation of information culture, youth, media analysis, information flow.

СТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЫ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ СЕГОДНЯ

Аннотация
В статье всесторонне анализируется история становления информационной культуры и ее значение в наши дни. В эпоху глобализации, по мере расширения влияния Интернета, социальных сетей и средств массовой информации на мировой арене, возрастает и риск морального кризиса. В статье освещаются научно-теоретические основы того, к чему может привести количественный рост мирового информационного потока, а также его резкие содержательные изменения.
Ключевые слова: Информационная культура, культура, массовая культура, история становления информационной культуры, молодежь, медиаанализ, информационный поток.

AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHI TARIXI VA BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI

Annotatsiya
Ushbu maqolada axborot madaniyatini shakllantirishi tarixi va bugungi kundagi ahamiyati masalalari keng tahlil qilinib. Globallashuv davrida internet, ijtimoiy tarmoqlar hamda ommaviy axborot vositalarining umumjahon maydonida ta’siri kengaygani sari, axloqiy inqiroz xavfi ham ortib bormoqda. Global axborot oqimining son jihatdan o‘sishi bilan birga, uning mazmunan ham keskin o‘zgarishi nimalarga olib kelishi mumkinligi ilmiy-nazariy asosda yoritiladi.
Kalit so‘zlar: Axborot madaniyati, madaniyat, ommaviy madaniyat, axborot madaniyatini shakllantirishi tarixi, yoshlar, media-tahlil, axborot oqimi.

Kirish. Jahonda yoshlarning intellektual salohiyati, ma’naviy madaniyati, jismoniy sog‘lomligini oshirish, ularning muayyan hunar yoki kasbni egallashi va jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘shishi uchun sharoitlar yaratilmoqda. Insoniyat axborotlashgan jamiyat yaratish sari uzoq tarixiy yo‘lni bosib o‘tdi. Bu yo‘lda ko‘plab rivojlanish bosqichlaridan o‘tilgan va “Eng qadimgi davr”, “Qadimgi davr”, O‘rta asrlar”, “Hozirgi zamon” kabi iboralar qo‘llanilsada, hech qachon insoniyatning axborotga nisbatan ehtiyoji kamayib qolmadi. Asrlar o‘tsada, axborot ko‘lami kengayib, uning ahamiyati tobora ortib boraverdi.

Axborot hamisha jamiyat hayotida ham, alohida shaxs hayotida ham muhim o‘rin egallagan. Insoniyat tarixida axborotlarni yig‘ish, saqlash va uzatish vositalarining rivojlanish jarayoni bir tekis kechmagan va bir necha bor axborot sohasida “Informatsion inqilob” deb ataluvchi global ahamiyat kasb etuvchi hodisalar yuz bergan. Birinchi informatsion inqilob yozuvning kashf etilishi bilan bog‘liq. Yozuv insoniyatga bilimlarni to‘plash va uni avlodlarga uzatish imkonini berdi.

O‘tgan yillar davomida O‘zbekistonda axborot sohasini liberallashtirish, so‘z erkinligini ta’minlash, axborotdan foydalanish madaniyatini shakllantirishga qaratilgan keng qamrovli islohotlar, ko‘plab chora-tadbirlar amalga oshirildi. Xususan, mamlakatimizda axborot sohasida kechayotgan jarayonlarning tahlili bu sohaga oid asoslarni takomillashtirish izchil va tizimli tarzda amalga oshirilayotganini ko‘rsatmoqda.

Demokratik jamiyat qurish tamoyillari va jahon standartlarga mos keladigan mustahkam huquqiy asos va so‘nggi yillarda mamlakatdagi olib borilayotgan tub islohotlar jarayonida Internet tizimidan keng foydalanish, uni milliy kontent bilan boyitish darajasi keskin oshdi, inernet-nashrlari soni ko‘paydi, nodavlat gazetalar, tele va radiostudiyalar tizimi shakllandi, ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda raqamli axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ko‘lami kengaydi.

Bunday o‘zgarishlar ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlar mazmunini qayta ko‘rib chiqishni, jumladan yosh avlodning raqamli texnologiya sohasidagi bilim doirasini kengaytirish, axborotni qabul qilish va idrok etishda mustaqil fikrlash kabi qator ko‘nikmalarini shakllantirishni taqozo etmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2024-yil 27-iyundagi Matbuot va ommaviy axborot vositalari xodimlari kuni munosabati bilan soha xodimlariga tabrigida axborot sohasida bayon etilgan tashabbuslari ushbu sohada bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan tadrijiy islohotlarning uzviy davomi bo‘ldi. Bu o‘z navbatida, axborot olishning erkin va teng huquqliligini ta’minlash, jamiyatimizda ochiqlik va oshkoralik muhitini mustahkamlash, odamlarni o‘ylantirayotgan muammolarga tezkor munosabat bildirishga qaratilgan samarali huquqiy mexanizmlarni yaratish borasidagi muhim qadam bo‘lganligini alohida qayd etish zarur.

Ma’lumki, axborotga bo‘lgan hayotiy ehtiyoj, uni qondirishga xizmat qiluvchi omillarni shakllantirish kishilik taraqqiyotining har bir bosqichida yetakchi o‘rinlardan birini egallab kelgan. Shu ma’noda, odamlar tomonidan tarqatilayotgan har bir axborot ular yashab turgan jamiyatning manfaati uchun xizmat qilgan, uning maqsad va intilishlarini ifodalagan.

Axborot to‘plash va tarqatishning dastlabki og‘zaki (voizlar, jarchilar, choparlar va boshqalar) va yozma (papiruslardagi, e’lon taxtalari va hakozolardagi) namunalari nomuntazam bo‘lsada, qadim zamonlardan faol qo‘llanilgan. O‘sha, davrlardayoq to‘laqonli axborot va xabarga talab hamda ehtiyoj turli manbalarda o‘z aksini topgan. Zardushtiylik

tarixining manbalarida aytilishicha, Zardusht xudoning payg‘ami (xabari)ni odamlarga yetkazish orqali bosqinchilik va vayronliklar oldini olish, halol mehnat qilib, tinch-totuv yashash, adolat va haqiqatga sajda qilish kerakligini o‘rgatgan. 30 asr oldin bitilib, bizlarga yetib kelgan “Avesto”dan har qanday xabar, yangilik o‘zining takomilligi, haqqoniyligi, to‘liqligi bilan baholanishi, uning yordamida insoniyat yaxshilik va ezgulikka qarab intilishi to‘g‘risida xulosa qilish mumkin.

Televideniye paydo bo‘lganda insonlar azaliy orzu umidlari ushalganidek, mutafakkir ajdodlarimiz tavsiflagan oynai jahon mo‘jizasi amalga oshganidek tasavvur qilishdi. Ayni paytda televideniye ommaviy axborot va targ‘ibotning yangi shakli, jamoat fikrini shakllantirish va ma’rifat tarqatishning g‘oyat ta’sirchan va qudratli vositasiga aylandi. Bugun insoniyat olayotgan butun axborotining, yangiliklarning katta salmog‘i televideniye hissasiga to‘g‘ri kelishi ham fikrimizning isbotidir. Bu kashfiyot Toshkentda ixtiro qilingan bo‘lib, ixtirochi B.P.Garbovskiy tomonidan televizion elektron tizim 1928-yilda yaratilgan. Garchi shunday bo‘lsa-da, O‘zbekistonda televizion ko‘rsatuvlar ilk bor 1956-yil noyabrdan boshlangan.

Milliy matbuotimizning mustaqillik davridagi qiyofasi, tizimdagi tarkibiy o‘zgarish va yangilanishlar jarayoni milliy matbuotimiz tarixidagi tub islohotlar davri hisoblanadi.

Jahonda uuz berauotgan ijimoiu-siuoisiu o‘zgarishlar xalqlar va davlatlar o‘rtasidagi muvozanatning o‘zgarishiga va raqobatning avj olishiga sabab bo‘lmoqda. Bu yesa georolitik kushlar o‘rtasidagi raqobatning keskinlashishi zamonaviu targ‘ibot tizimlarini georolitik maqsadlar ushun xizmat qiluvshi mexanizmga aulantirdi. Mazkur tizimlarni manfaatdor tomonlar va kushlar uyetarli darajada moliuaviu resurslar, intellektual imkoniuatlar, vositalar bilan har taraflama ta’minlamoqda. Buning natijasida, zamonaviu targ‘ibot tizimlari georolitik kushlarning maqsad va manfaatlariga mos bo‘lgan g‘oua, ta’limot, ma’lumot, axborot, qarashlarni keng tarqatishga muvaffaq bo‘lishauarti. Bundau vaziuatda destruktiv (vauronkor) targ‘ibot tizimlariga qarshi turishga qodir bo‘lgan milliu ma’naviu targ‘ibot mexanizmini takomillashtirish masalalari dolzarb sotsial (ijtimoiu) vazifaga aulanmoqda.

“Targ‘ibot deganda muauuan jamoatshilik fikri va hauotiu rozitsiuani shakllantirish maqsadida ma’lum bir g‘oua, fikr, qadriuat, norma, ma’lumot, fakt uoki argumentning tarqatilishi jarauoni tushuniladi”. Uning asl maqsadi muauuan subuyektning manfaatlariga mos bo‘lgan jamoatshilik fikri va hauotiu rozitsiuani shakllantirish bilan bog‘liq. Dunuo ma’naviu-ma’rifiu targ‘ibot tizimida globallashuv davrining georolitik, geomafkuraviu tahdidlariga qarshi kurash, axborot xurujining oldini olishga qaratilgan masalalar ilmiu jamoatshilikning dolzarb muammosi sifatida ko‘tarilgan. Hozirgi ijtimoiu- siuosiu fanlar tizimida zamonaviu targ‘ibot tizimlarining mazmuni, maqsadi va vazifalari, asosiu funksiualari, uslublari va usullari, omillari va vositalariga bag‘ishlangan, uning ijtimoiu jarauonlarga ta’sirini tahlil qilishga qaratilgan fundamental ilmiu tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Targ‘ibot samarasini oshirishga xizmat qiladigan konsersiualar va texnologiualar uaratilib, targ‘ibot institutlariga taqdim qilinmoqda. Targ‘ibot nazariuasi bilan bog‘liq jiddiu ilmiu izlanishlarning amalga oshirilishi, targ‘ibot tizimining intellektual, uslubiu va amaliu jihatdan takomillashtirilishi shaxs va jamiuat ma’naviu xavfsizligiga taa’lluqli strategik masaladir.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot olib borish davomida tizimlilik, nazariy-deduktiv xulosa chiqarish, analiz va sintez, tarixiylik va mantiqiylik, qiyosiy-komparativistik tahlil qilingan. Mamlakatimizda keuingi shorak asr davomida insonrarvarlik, ma’rifatrarvarlik, taraqqiurarvarlik g‘oualari targ‘iboti bilan bog‘liq ko‘r asrlik milliu tajribalar tiklandi, milliu ma’naviu targ‘ibot tizimi shakllantirildi. Mamlakat rahbariuati va hukumati rahnamoligida butun jamiuatdagi ma’naviu va intellektual resurslar mazkur targ‘ibot faoliuatini rivojlantirishga safarbar qilinmoqda. Natijada milliu ma’naviu targ‘ibot tizimi asta-sekinlik bilan ortimal ko‘rinishga keldi, institusional jihatdan takomillashdi. Biroq ijtimoiu voqelikdagi o‘zgarishlar ushbu tizimni ham muttasil taraqqiu yettirishni taqazo qilmoqda. Bu borada muhtaram rrezidentimiz “Ma’naviu- ma’rifiu ishlarni aniq mazmun bilan to‘ldirishdan iborat bo‘lmog‘i zarur” deb ta’kidlaudilar. Bu vazifani bajarish ushun milliu ma’naviu targ‘ibot tizimini modernizatsiua qilish bugingi kunning dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib turibdi.

Tahlil va natijalar. Yosh avlodni mafkuraviu tarbiualash-bu shaxsiuatning asosini uaratish, insonning voqealarga, madaniu va ilmiu merosga, tarixiu uutuqlarga bo‘lgan munosabatini, shaxsning o‘zini, jamiuatdagi o‘rnini anglashini belgilaudigan ye’tiborni shakllantirish imkoniuatidir.

Mamlakatimizda mafkuraviu ishlar quuidagi tamouillarga asoslanishi lozim:

rrofessionalizm va komretensiua-mafkuraviu ish sohasidagi mutaxassislarni tauuorlash, kasbiu tauuorlash va ularni aholi bilan ishlashga jalb qilish. Ular aholining turli toifalarining ijtimoiu-demografik va individual rsixologik xususiuatlarini hisobga olgan holda mafkuraviu ishlarning mohiuati, mazmuni va asosiu uo‘nalishlarini shuqur anglaudilar. Mafkuraviu xodimlarning malakasi ularning usullari, ish usullarini mukammal uyegallashlarini, o‘tish davrida turli shakllardan foudalanishga va mafkuraviu ishlarning mazmunini uangilashga intilishini nazarda tutadi;

-uaxlitlik va izshillik – barsha davlat organlari, jamoat tashkilotlari va birlashmalari, ommaviu axborot vositalarining mafkuraviu ishlariga faol jalb uyetish, turli ijtimoiu institutlar bilan hamkorlikni uo‘lga qo‘uish. Mafkuraviu ishlarning uaxlitligi va izshilligi uning har tomonlama xarakteri, ta’lim-tarbiua, mehnat va dam olish faoliuatida kundalik mavjudligida namouon bo‘ladi•

-mafkuraviu ishlarni muauuan ishlar, hatti-harakatlarga imkon qadar uaqinlashtirish faoliuatiga asoslangan uyehtiuoj. Ushbu faoliuat shakllarining natijalari fuqarolar ushun aniq bo‘lishi kerak, ular ma’lum bir shaxs ushun haqiqiu fouda olishlari kerak. Faol uondashuv aholini mafkuraviu jarauonga jalb qilishni nazarda tutadi. Ushbu tamouil mafkuraviu ishda orrortunizmga, shaxsiu manfaatlarga, so‘zlar va ishlarning farqlanishiga imkon bermaudi. Aniq harakatlar tomonidan qo‘llab-quvvatlanmaudigan iboralar va shiorlarni rad uyetadi.

Xulosa va takliflar. Xulosa uilib autganda rivojlanishning hozirgi bosqishida O‘zbekiston Resrublikasida mafkuraviu ishlarni takomillashtirish kushli va farovon Uangi O‘zbekistonni qurish ushun juda muhimdir. Samarali mafkuraviu ishlar mamlakat fuqarolari tomonidan resrublika rahbariuati olib borauotgan ijtimoiu-iqtisodiu siuosat maqsadlarini aniq tushunishni shakllantirish, davlat qurilishining zamonaviu bosqishining umumiu va dolzarb vazifalarini tushunish ushun zarurdir.

ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – Б. 43.
2. Назаретян А.П. Агрессивная толпа, массовая паника, слухи. Лекции по специальной и политической психологии. – СПб.: Питер, 2004. – С. 163.
3. Столбникова Е.А. Развитие критического мышления студентов педагогического вуза в процессе медиаобразования(на материале рекламы). Таганрог, 2006. –С. 76-77.
4. Маматова Я., Сулайманова С. Узбекистан по пути развития медиаобразования. Учебное пособие. – Ташкент: «Extremum-press», 2015. – С. 10.
5. Муминов А. Ўзбекистон ахборотлашган жамият сари, “Turon zamin ziyo” 2013. 128-129-бетлар
6. Ёқубова М. Жамият тараққиётида ахборотлашув ва ахборот технологиялари масалалари: Фал. фан. ном. ... дис. – Тошкент: 2006. – 165 б.

7. Fan, ta`lim, madaniyat va biznesda internet va axborot-kutubxona resurslari», xalqaro konferensiya materiallari «Centarl Asia – 2017» – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2017. – 364 б.